

Zullen robots een einde maken aan het kapitalisme?

Interview met Peter Taaffe door Shahar Ben-Horin

Een recent onderzoek van het bedrijf Grant Thornton in 36 landen bij 2500 bedrijven geeft aan dat een meerderheid van de bedrijven (56% van de ondervraagde bedrijven) al inspanningen doet om jobs te automatiseren of daarmee wil beginnen in het komende jaar. Onder de bedrijfsleiders zijn er hoge verwachtingen dat deze projecten uiteindelijk minstens 5% van de jobs kunnen vervangen. Een studie aan Oxford twee jaar geleden stelde dat bijna de helft van de huidige jobs in de VS in minder dan 20 jaar tijd geautomatiseerd kunnen worden.

De versnelde tendens van automatisering van het arbeidsproces zorgt voor nieuwe uitdagingen voor de werkende bevolking en de socialistische beweging. Sommigen ter linkerzijde denken dat de technologische ontwikkelingen tot een geleidelijke overgang naar een post-kapitalistische samenleving kunnen leiden. Anderen, zelfs in de kapitalistische media, voorzien een wereldwijde catastrofe.

We spraken met Peter Taaffe van het Internationaal Secretariaat van het CWI over de mogelijke gevaren maar ook over hoe we tegen eenzijdige utopische en dystopische perspectieven kunnen ingaan. Socialistena moeten een realistische uitweg uit de enorme crisis aanreiken, stelt Peter Taaffe.

Peter, van waar en naar waar ontwikkelt de menselijke samenleving in dit tijdperk?

“Het ontwikkelt van een kapitalistische samenleving die gekenmerkt wordt door een diepgaande en wereldwijde crisis.

“Er is ten eerste een globale economische crisis die in 2007 begon en tot op vandaag aanhoudt, ook al hebben burgerlijke economen en theoretici het over een herstel. Er is een wel erg eenzijdig herstel zonder bijkomende jobs en zonder voordelen voor de meerderheid van de bevolking. De problemen zijn niet opgelost. Er was een groei in absolute cijfers, in de meeste landen is het niveau van 2007-2008 terug voorbijgestoken, maar het is geen structureel herstel.

“Er is ook belangrijke politieke onrust, een politieke crisis van de heersende klassen en hun partijen die meer dan ooit verdeeld zijn. Dit blijkt duidelijk in de EU vandaag.

“En de werkende bevolking moet om haar levensstandaard uit het verleden te behouden in verzet gaan tegen dit systeem. De aanvallen op de levensstandaard gaan hand in hand met ernstige sociale en ecologische crisissen die de vervreemding van de werkers en jongeren van dit systeem nog versterken.

“De groeiende afkeer tegen dit systeem is volgens ons een uitdrukking van de zoektocht naar een alternatief op het systeem. Wij denken dat dit een socialistisch alternatief moet zijn en baseeren ons daarvoor op het bestaande potentieel om de samenleving te bevrijden van de dictatuur van de ‘markten’ en de herorganisa-

tie van de samenleving op democratische wijze en gericht op de behoeften van iedereen. In dit tijdperk zal socialistische verandering op de agenda staan.”

Het lijkt erop dat de automatisering van arbeid een versneling hoger schakelt, wat wijst op een toekomst waarin de menselijke arbeid bijna overbodig wordt. Je schreef een recensie van het boek van Jeremy Rifkin, ‘Zero Marginal Cost Society’, waarin op deze tendens wordt ingegaan naast andere technologische ontwikkelingen. (zie deze recensie: <http://www.socialisme.be/nl/20125/een-derde-industriële-revolutie-impact-van-technologische-vernieuwing-op-kapitalisme>). Hoe ver denk je dat dit proces kan gaan?

“Het kapitalisme is het systeem bij uitstek dat de productiemiddelen heeft ontwikkeld. We hadden de industriële revolutie die in de 18de eeuw begon met de eerste industriële revolutie die vooral de ontwikkeling van fabrieksproductie omvatte. Nadien volgde de tweede industriële revolutie met de ontwikkeling van auto’s, elektriciteit, ... Deze ontwikkeling duurde tot begin 20ste eeuw. Sinds het einde van de 20ste eeuw zijn we volgens Rifkin en anderen in de derde industriële revolutie of de ‘digitale revolutie’ terecht gekomen met een overgang naar digitale technologie,

mobiele telefonie, het internet, 3D-printtechnieken, robotica, ...

“We komen in een fase waarin het ritme van ontwikkeling zo groot is dat er al voorbeelden zijn van volledig geautomatiseerde fabrieken. Dat is zogenaamde ‘donkere’ productie waarbij machines de klok rond produceren zonder menselijke interventie, met de lichten uit dus. Dit zal een verdere opmars kennen in de VS, China en elders.

“Het zijn niet alleen industriële jobs die door de nieuwe technologie onder druk komen te staan. Ook in bijvoorbeeld de medische sector is dat het geval met robots die dokters en verplegend personeel bijstaan of in het onderwijs met de ontwikkeling van online onderwijs. De ontwikkelingen hebben betrekking op alle onderdelen van het menselijke leven.”

Hoe waarschijnlijk is het dat er voldoende nieuwe jobs zullen zijn als compensatie voor jobs die door automatisering verdwijnen? Zullen de Griekse en Spaanse werkloosheidsniveau's van rond de 25% de norm worden voor alle ontwikkelde kapitalistische landen? Komt er een langdurige structurele werkloosheid waarbij een groot deel van de arbeidersklasse een uitgebreide ‘onderklasse’ wordt?

“In China, dat vandaag het industriële centrum van de wereld is, zullen er in de nabije toekomst industriële jobs verdwijnen om plaats te maken voor een massale toepassing van robotica. Zo is er Foxconn, het grote industriële bedrijf dat iPhones produceert en meer dan een miljoen werknemers in China telt. Het bedrijf kondigde vier jaar geleden aan dat het op een periode van drie jaar een miljoen robots zou aankopen om menselijke arbeiders te vervangen. Dit is nog niet gebeurd, vorig jaar moest Foxconn zelfs extra personeel aanwerven. Maar het bedrijf telt jaarlijks wel 30.000 nieuwe robots. In de stad Chengdu is er al een volledig geautomatiseerde fabriek. In zo'n fabriek komt er amper nog een arbeidersklasse aan te pas.

“In de vorige industriële revoluties werden de bevolking vanop het platteland en de werkenden uit vorige industriële sectoren opgenomen in de nieuwe ontwikkelingen. Dat is vandaag anders. Deze ontwikkeling heeft niet alleen gevolgen voor de arbeidersklasse, ook de zogenaamde ‘middenklassejobs’ worden erdoor geraakt. In de VS zijn al tal van dergelijke jobs verdwenen. In een stad als San Francisco, dat een van de hoogste inkomens per hoofd van de bevolking kent, is er een soort verarmde onderlaag, met ook delen die uit de middenklasse komen. In een stad als Baltimore zijn er wijken met meer dan 50% werkloosheid. En dat tijdens een zogenaamd economisch herstel.

“De kapitalisten waren altijd bezorgd om de kwestie van technologie en de vraag of dit tot massale werkloosheid zou leiden. Zelfs Keynes probeerde in de jaren 1930 op dit thema in te gaan. Hij waarschuwde voor ‘technologische werkloosheid’ maar stelde tegelijk dat het mogelijk zou zijn om tegen de 21ste eeuw, nu dus, de technologie dermate te gebruiken dat de werkweek tot 15 uur kan beperkt worden. Vandaag is er nieuwe technologie maar wordt de arbeidsweek verlengd! Het systeem slaagt er niet in om de nieuwe technologie te benutten.

“Er is al een enorme onderlaag in Griekenland en Spanje als gevolg van de huidige economische crisis. De ontwikkeling van technologie kan de structurele langdurige werkloosheid onder het kapitalisme verder versterken.

“Maar een interessant element in de huidige situatie is dat er steeds meer stemmen vanuit het systeem opduiken die waarschuwen voor het falen van het systeem en de mogelijke gevolgen hiervan. Sommigen brengen apocalyptische standpunten over de mogelijke ontwikkelingen, zelfs in de nabije toekomst.”

Gezien de vrees voor de mogelijke politieke gevolgen van dergelijke apocalyptische visies is het misschien niet uitgesloten dat kapitalistische regeringen zich verplicht zien om in de economie tussen te komen, niet alleen om banken tijdelijk te redden maar om een grotere rol te spelen in het beheer van de economie?

“Er kan een zekere vergelijking gemaakt worden met de voorspelling van Engels in de 19de eeuw over een “binnendringende socialistische maatschappij” (Socialisme van utopie tot wetenschap, hoofdstuk 3, 1880). Wat bedoelde hij daarmee? Dat was gebaseerd op het kapitalisme van het einde van de 19de eeuw. Met een groeiende tendens tot monopolisering en onder invloed van economische crisissen, was de kapitalistische staat gedwongen om falende industrieën over te nemen en ze te nationaliseren.

“We zagen bijvoorbeeld een dergelijk proces in Groot-Brittannië na 1945 toen de staat 20 tot 25% van de economie overnam. De kapitalisten waren gedwongen om zich aan te passen aan de beperktere rol van het private kapitaal. Mensen als Harold Macmillan, de conservatieve premier van 1957 tot 1963, hadden het over een systeem van een gemengde economie, ze hadden het niet over kapitalisme.

“De bureaucrativering maakte dat deze sectoren bijzonder inefficiënt waren en in de nieuwe politieke situatie na de val van het stalinisme waren de kapitalisten in staat om massale privatiseringen door te voeren. Dit was rampzalig, zelfs vanuit het standpunt van het systeem zelf. De huidige diepe crisis van de kapitalistische economie zal sommige regeringen er wellicht toe brengen om op een bepaald ogenblik een gelijkaardig traject van nationalisering te volgen.”

Wat zijn de oplossingen die de meer kritische theoretici naar voor brengen als antwoord op de groeiende tegenstellingen door de technologische ontwikkelingen in het huidige kapitalisme?

“Er is een segment van liberale intellectuelen en economen dat een eigen alternatief naar voor schuift. Een van hen is Rifkin, een andere is de journalist Paul Mason die voor de Britse krant The Guardian schrijft. Mason publiceerde net een artikel om zijn nieuw boek ‘Postcapitalism: a guide to our future’ in te leiden.

“Wat Mason naar voor brengt, is fascinerend. In feite is hij het met ons eens, met een marxistische analyse, als hij stelt dat het productieproces de kosten voor de kapitalisten tot nul of bijna nul zal herleiden. Maar als gevolg hiervan wordt ook de levenslijn van het kapitalisme, de winstgevendheid, uit het systeem gezogen.

“Er zijn bijvoorbeeld gratis zaken op het internet, zoals muziek. Popgroepen verkopen geen platen meer en ook geen CD's – hun muziek is gratis beschikbaar op het internet, of ze dit nu willen of niet. Groepen verdienen geld met concerten, merchandising, ... Dat is ook hoe het met informatie gaat. De meeste informatie

is gratis beschikbaar. Er zijn ook de broadcast streaming van televisie, downloads van series, films, ... Dat is de gang van zaken vandaag.

“Met de huidige nieuwe industriële revolutie hebben we nu ook 3D-printers en het begin van waar Marx over droomde toen hij het had over machines die machines produceren (The Grundrisse, hoofdstuk 13, 1858). Het gaat van de grenzen van science-fiction naar de grenzen van de wetenschap. Er zijn ongelofelijke ontwikkelingen en dit is pas het begin. Er is technologische ontwikkeling op elk vlak.

“Maar het argument dat volgt, is dat de industriële arbeidersklasse verzwakt is waardoor we niet langer naar de arbeidersklasse moeten kijken of naar publiek bezit, democratische planning van de economie en een socialistische omvorming van de samenleving, maar iets ‘tussenin’. Dat is bijvoorbeeld wat Rifkin naar voor brengt.”

Een niet-socialistisch post-kapitalisme...

“Inderdaad, een post-kapitalistische samenleving gebaseerd op wat Rifkin en Mason de ‘commons’ noemen. De ‘commons’ is een concept dat komt van het Engeland in de overgang tussen feodalisme en kapitalisme, toen er gemeenschappelijke grond was. Het kapitalisme maakte daar een einde aan.

“Wat ze nu zeggen, is dat mensen steeds meer samenwerken op wereldvlak, dat huizen, auto’s, ... worden gedeeld. Er komen zelfrijdende auto’s en er zijn steeds meer voorbeelden van een ‘deeleconomie’. Volgens hun logica moet je het kapitalisme niet omverwerpen, de commons zullen wel groeien binnen het kapitalisme en uiteindelijk het kapitalisme overstijgen binnen 10, 15 of 20 jaar. Dat is een compleet utopisch perspectief.

“Er is natuurlijk wel een element van waarheid in wat gezegd wordt, in de zin dat wordt gewezen op bestaande en belangrijke ontwikkelingen in de samenleving. Mensen komen samen, ontwikkelen technieken en delen met elkaar. Wetenschappers delen informatie. Als ze iets ontdekken, houden ze het niet voor zichzelf. Big Pharma, de farmaceutische sector, doet dat ook. Maar daar zien we bijvoorbeeld een probleem met Ebola. De wetenschappers delen informatie met elkaar over het internet, niet omdat ze winst willen maken maar om vooruit te geraken met die informatie en ten dienste van de mensheid. Dat is fantastisch. Maar dan komt het kapitalisme erin tussen en wordt alles gekoloniseerd en gecommmercialiseerd, ook het internet zelf. Uit vrees voor sociale revolutie wordt de vrijheid van het internet soms aan banden gelegd, kijk maar naar de wijze waarop het Chinese regime het internet beperkt.

“Het idee van een alternatieve samenleving die geleidelijk in de plaats van het kapitalisme komt, is een moderne versie van het 19de eeuwse denken van de utopische socialist Robert Owen. Die had een model van kolonies die het kapitalisme geleidelijk aan zouden vervangen. Het waren eilanden van socialisme, eigenlijk eilanden van planning. Maar het was een poging om de samenleving te veranderen achter de rug van die samenleving om. Het gebeurde in een oceaan van kapitalisme. Zoals met dit voorbeeld en met de zogenaamde gemengde economie, komen de wetten van het kapitalisme onvermijdelijk tussen om deze socialistische eilanden te veroveren en de oorspronkelijke ideeën van samenwerking en commons te recupereren.”

Anders gezegd, zonder bewuste politieke strijd kan het kapitalisme niet zomaar verdwijnen...

“Absoluut. Het is een nieuwe vorm van reformisme. Met deze methoden moet je de kapitalistische klasse niet confronteren. Die kapitalistische klasse zal zagezegd overgewonnen worden door het krachtige voorbeeld van de commons en de samenwerking aan de basis. Dat is een kinderlijk concept.

“Het is absurd om te denken dat de ontwikkeling van een deeleconomie bijvoorbeeld de Israëliëse heersende klasse kan omverwerpen, zeker met de enorme militaire macht en de enorme technologische kennis die daar aanwezig is.

“Paul Mason beweert dat links in Griekenland en elders ouderwets is. De linkerzijde zit volgens hem vast in een 20e eeuwse concept dat de arbeidersklasse de macht moet grijpen om van bovenaf economische en sociale verandering te leiden. Wij denken daar anders over. We denken dat een centrale economische planning democratisch moet zijn en actief moet gecontroleerd worden van onderuit waarbij het gepaard gaat met lokale democratische planning, beslissingsprocessen, ...

“Het is ironisch dat sommige van de slimste figuren van het kapitalisme diepgaande vragen stellen over de basis van het kapitalisme en nagaan welke alternatieven er bestaan. Maar ze brengen geen duidelijk alternatief economisch systeem naar voor. Engels had gelijk toen hij het in de 19de eeuw had over een “binnendringende socialistische samenleving.” De materiële basis voor een nieuwe samenleving is inderdaad aanwezig, maar om een omvorming te bekomen, moet de kapitalistische klasse omverworpen worden. De enige manier om dit te doen is door een socialistische revolutie waarbij de industriële arbeidersklasse, of wat ervan overblijft, wordt gemobiliseerd samen met de nieuwe semi-arbeidersklasse waaronder het zogenaamde ‘precariaat’ met werkenden in bijzonder onzekere jobs.

“Er is een nieuwe arbeidersklasse vandaag, onder meer in de diensten of in de hoogtechnologische sector. Er zijn hoger opgeleide werkenden. Sommigen van hen verdienen niet veel. Het is belangrijk om erop te wijzen dat de ontwikkeling van deze lagen geen obstakel is voor socialistische verandering. Het voorbeeld van Seattle, een van de hoogtechnologische centra van de wereld, toonde dit aan met de verkiezing van het eerste socialistische gemeenteraadslid sinds een eeuw.

“Deze nieuwe lagen van de arbeidersklasse zullen de druk van de klassenstrijd steeds concreter voelen en ze zullen de methoden van de arbeidersklasse opnemen, zoals het uitbouwen van vakbonden en organiseren van strijdbare stakingen.”

De vakbonden zullen een massale heropleving kennen?

“Ja, de vakbonden zullen een heropleving kennen. Niet alleen onder de werkende klasse maar ook onder delen van de middenklasse die bijvoorbeeld in de VS blootgesteld worden aan lage lonen, onzekerheid, ... Hun zonen en dochters zullen nooit een gelijkaardige levensstandaard kennen. Er zullen belangrijke bewegingen zijn en in verschillende sectoren zullen de vakbonden een nieuwe ontwikkeling kennen.

“Tegelijk zorgt de verzwakking van de industriële arbeidersklasse ervoor dat we ons niet alleen tot de werkende bevolking moe-

ten richten, maar ook tot delen die van de kleinburgerij komen of zelfs van de burgerij. De zonen en dochters van de burgerij die bewust zijn van wat er gebeurt in de samenleving zullen zoeken naar alternatieven. Een deel van deze lagen, niet de meerderheid, kan overgewonnen worden tot een perspectief van een nieuwe samenleving die wel optimaal gebruik kan maken van nieuwe technologie.

“Dat is waarom het voor ons belangrijk is om ons te richten op studenten aan de universiteiten, maar ook op linkse intellectuelen, wetenschappers, ... Als ze vanuit dat milieu overgewonnen worden en bereid zijn om te vertrekken van het standpunt van de werkende bevolking, dan kunnen ze een prominente rol spelen in de arbeidersbeweging, zeker in het huidige tijdperk. Bewegingen zoals Occupy of de indignado's slaagden erin om deze elementen te betrekken, het zijn doorgaans bewegingen die een voorloper zijn van grootschalige bewegingen van de arbeidersklasse.”

Denk je dat de moderne arbeidersklasse, ondanks de terugval van het klassenbewustzijn en het socialistisch bewustzijn de afgelopen decennia, in de steeds meer gedesindustrialiseerde landen en ook in China zal overgaan tot een onafhankelijke massale politieke strijd? Kan deze arbeidersklasse ertoe gebracht worden om zich te organiseren in militante en uiteindelijk revolutionaire partijen?

“Ja. Ik denk dat dit een correct perspectief blijft.

“Paul Mason en co begrijpen niet wat er gebeurde na de val van het stalinisme. Hij stelt gewoon vast dat links in het defensief is geduwd en achteruit ging. Maar waarom? Je moet je afvragen hoe het komt.

“De terugval in bewustzijn kwam niet uit de lucht gevallen. De

ineenstorting van de geplande economie – een referentiepunt voor de wereldwijde arbeidersklasse ondanks de bureaucratie en het totalitaire regime – werd gebruikt om een kapitalistische aanval op de arbeidersklasse mogelijk te maken. Voormalige arbeiderspartijen maakten een bocht naar rechts, de prokapitalistische leiding nam de neoliberale logica volledig over en stapte mee in de propaganda dat er niets beter is dan het kapitalisme.

“Revolutie is de locomotief van de geschiedenis. De contrarevolutie, zelfs een ideologische contrarevolutie, speelt een enorm remmende rol. Het zorgt ervoor dat het bewustzijn achterblijft. Maar dit doet niets af van het feit dat het triomferende kapitalistische systeem wereldwijd door een van de grootste ineenstortingen ooit gaat, enkel in de jaren 1930 was het nog erger gesteld.

“De afgelopen jaren was er een wereldwijde recessie. De gevolgen daarvan zijn niet volledig verdwenen uit het systeem en kapitalistische economen waarschuwen nu al voor een nieuwe crisis die er zit aan te komen. Die crisis zal nog dieper zijn, deze crisis zal vertrekken van een veel ergere economische situatie.

“De werkende bevolking en lagen van de middenklasse kregen de afgelopen jaren harde aanvallen op hun levens- en werkomstandigheden te verduren. Er is een groeiend politiek ongenoegen. In verschillende landen is er een duidelijke verwerping van de gevestigde partijen en een zoektocht naar een alternatief.

“Tegen de achtergrond hiervan ontstaan er diverse nieuwe linkse politieke formaties. Syriza was een marginale Griekse partij tot voor enkele jaren. De partij kreeg massale steun en werd naar de macht gestuwd omdat ze gezien werd als een alternatief op het besparingsbeleid.

“Zelfs binnen het kader van de kapitalistische neoliberale Demo-

cratische Partij in de VS en Labour in Groot-Brittannië zijn er de voorbeelden van Sanders en Corbyn die een brede steun vinden met een op zich beperkte pro-arbeidersretoriek. In Zuid-Afrika slaagden de populistische Economic Freedom Fighters er in om het vacuüm ter linkerzijde tijdelijk te vullen toen de werkenden naar alternatieven op de kapitalistische ellende van het ANC-bewind zochten.

“Er zijn de afgelopen jaren diverse ervaringen opgedaan die de politieke zwaktes van de verschillende nieuwe krachten tonen, maar ook het potentieel op basis van de roep naar verandering en naar een politiek alternatief. Dit proces zal versnellen onder invloed van sociale bewegingen. Maar het is alleen op basis van een socialistisch programma dat duidelijke oplossingen en een duidelijk alternatief aan de orde zullen zijn. Socialisten hebben dus een belangrijke taak om in dit proces tussen te komen, het mee te organiseren en politieke verduidelijking te brengen. De weg naar nieuwe massale socialistische partijen zal zich opnieuw openen in de komende jaren.”

Om even terug te komen op de technologische ontwikkelingen. Stephen Hawking waarschuwde recent voor het potentieel van sterk ontwikkelde kunstmatige intelligentie. Ben je het eens met die waarschuwing?

“Zo’n gevaar bestaat zeker. Technologie kan algemeen gesteld op twee manieren gebruikt worden. Het kan gebruikt worden om de mensheid vooruit te brengen of om een nachtmerrie aan te richten.

“Zo wordt nu gesproken over het creëren van autonome moordrobots waarbij in oorlogen beide partijen dergelijke robots hebben die elkaar bekampen. De sterkste robots die het halen, winnen dan de oorlog. Dat is een groteske visie van hoe technologie ontwikkelt in de context van een ziek en door crisis gekenmerkt kapitalisme. De technologie zou moeten gebruikt worden voor een nieuwe en betere samenleving, maar dan moeten we de productiekrachten wel bevrijden uit de wurggreep van het privaat bezit enerzijds en van de natiestaat anderzijds.

“Stephen Hawking heeft natuurlijk gelijk als hij stelt dat technologie in verkeerde handen, in handen van delen van de heersende klassen zonder controle door de samenleving, denk maar aan dictatoriale regimes, bijzonder gevaarlijk kan zijn. Maar hij brengt ook een ander belangrijk punt naar voor.”

Hij is het eens met het perspectief dat technologische singulariteit in de komende decennia mogelijk is, misschien zelfs al binnen 30 jaar. Het betekent dat machines slimmer zullen zijn dan mensen, zichzelf kunnen ontwikkelen en mogelijk de mensheid zullen vernietigen...

“Dat gevaar bestaat inderdaad. Ik kan er geen tijdschaal op plakken, ik zal er tegen dan niet meer bij zijn. Ik zal dus niet moeten omgaan met de gevolgen van deze kwestie. Maar de toekomstige mensen zullen ook veel slimmer zijn dan wij.

“Er was eerder in juli een artikel in de Financial Times waarin een post-menselijke toekomst voor de wereld en voor andere planeten werd geschetst (‘Cheer up, the post-human era is dawning’, Martin Rees, 10-July). Het idee is dat het brein dat wij ontwikkeld hebben – als onderdeel van de biosfeer in een luchtbel van ongeveer 22 kilometer tussen de aarde en de ruimte

– mogelijk zou overtroffen worden door de ontwikkeling van robotica. Dit lijkt nogal fantasierijk omdat de mens miljoenen jaren ontwikkeling achter de rug heeft.

“Maar zulke intelligente robots (of op mensen lijkende androïden) zouden zeker voor een aanzienlijke tijd niet dezelfde gevoeligheden kennen als de mens, ze zouden situaties niet op een zelfde manier kunnen inschatten. Je kan een robot opdracht geven om een terrorist uit een gebouw te halen en daarbij zal de robot logica toepassen. Als de robot een terrorist op de derde verdieping ziet, kan de eenzijdige formele logica ertoe leiden dat de robot de conclusie trekt dat het best is om het gebouw volledig op te blazen ook al zijn er nog andere mensen aanwezig. Dat kan een resultaat van een primitief denkproces zijn.

“De vraag wie intelligenter zal zijn, is niet meer voor de mensen die vandaag leven. Onze taak in ons leven is die van de strijd tegen het kapitalisme, het vestigen van een begin van socialisme, de omvorming van het kapitalisme naar het socialisme met een democratische arbeidersstaat en het opbouwen van het socialisme met een enorm technologisch niveau. We zouden de problemen van de erfenis van het kapitalisme nog moeten aanpakken en tegelijk een harmonieuze geplande economie vestigen. Hoe een toekomstige socialistische samenleving er exact zal uitzien, kunnen we nu nog niet zeggen. We kunnen noodzakelijke waarschuwingen naar voor brengen, maar tegelijk zijn we optimistisch dat de mensheid een weg zal vinden.”

Hoe kan een socialistische omvorming de technologische risico's onder de controle houden?

“Wie zal de bewakers bewaken? Wie zal de wetenschappers controleren? De mensheid moet deze kwesties beantwoorden op basis van democratische discussies waarin ook stromingen onder theoretici betrokken worden.

“De klassen zullen verdwijnen, de klassenstrijd zal verdwijnen, maar dit betekent niet dat we gaan naar een samenleving waar iedereen gewoon achterover leunt. Er zal intense strijd rond ideeën blijven, zoals de vraag welke toekomstige samenleving nodig is.

“Zullen de robots een hogere intelligentie als ons ontwikkelen? Vanuit een logisch standpunt is er geen reden om daar nee op te antwoorden. Zullen ze dezelfde gevoeligheden en gevoelens als ons hebben? Ik sluit dat niet uit, maar de vraag is vooral of de robots in confrontatie met de mensheid zullen gaan of als we zullen samenwerken.

“Het woord ‘robot’ heeft oorspronkelijk een gelijkaardige betekenis als slaaf, het komt van het Tsjechische ‘Robota’ of lijfeigene. Zullen onze slaven revolteren? Komt er een nieuwe Spartacus? Komt er een nieuwe slavenopstand die de mensheid verslaat, of ontwikkelen we samen met deze machines in een harmonieuze verhouding waarbij we de planeten veroveren?”